Głuchoniemcy (Walddeutsche): przeszłość i teraźniejszość zapomnianych społeczności lokalnych na Pogórzu Karpackim

Termin: 2020-06-10 - 2024-06-09

Kierownik: Marcin Solarz

Wykonawcy: Mariusz Kowalski, Martyna Zarzycka

Numer projektu: 2019/35/B/HS3/01274

Wraz z przejęciem Rusi Czerwonej przez Królestwo Polskie w połowie XIV wieku pojawiła się szansa na zagospodarowanie dotąd słabo zaludnionej, pokrytej puszczami rubieży polsko-ruskiej. W efekcie od lat 40. XIV wieku zaczęły powstawać tamże nowe miasta i wsie, zaś część osadników przybywała z obszarów niemieckojęzycznych. W ten sposób z grubsza między Dunajcem a Sanem powstała społeczność określana mianem Głuchoniemców (niem. Walddeutsche, Taubdeutsche). Nie stworzyli oni trwałej i zwartej przestrzennie struktury osadniczej, która zaowocowałaby w ciągu kolejnych stuleci bądź wytworzeniem niemieckojęzycznej grupy ludności (mniejszości narodowej), bądź też wyodrębnieniem się samodzielnej grupy etnograficznej. Mimo szybkiej polonizacji osadników, nazwa nawiązująca do ich pochodzenia utrzymała się do pierwszej połowy XX wieku, a następnie została wyrugowana całkowicie przez nowopowstałe nazwy grup etnograficznych: Pogórzan i Rzeszowiaków, zacierające dawną odrębność osadniczą regionu. Głuchoniemcy ulegli w ten sposób ostatecznie trwającemu w XIX i XX wieku konfliktowi polsko-niemieckiemu w polityce międzynarodowej i nauce. Przez całe ostatnie stulecie nauka polska nie okazywała większego zainteresowania temu “zaginionemu plemieniu”, a tymczasem historia Głuchoniemców ma wymiar uniwersalny, gdyż w lokalnym zwierciadle pozwala zobaczyć wyraźnie wiele kluczowych ogólnoeuropejskich problemów oraz procesów zachodzących od średniowiecza do XX wieku.

Projekt badawczy zakłada nie tylko interdyscyplinarną rekonstrukcję obrazu osadnictwa głuchoniemieckiego w przestrzeni, czasie i kulturze w odniesieniu do przeszłości, ale także udzielenie odpowiedzi o trwanie jego reliktów we współczesnym obrazie kulturowym i społecznym Pogórza Karpackiego. Można wskazać cztery główne cele projektu: 1) ustalenie granic regionu ich zamieszkania i jego wewnętrznych podziałów; 2) zbadanie wybranych najważniejszych wątków historii osadniczej, społecznej i politycznej analizowanych społeczności; 3) wskazanie zachowanych współcześnie reliktów analizowanych społeczności terytorialnych w postaci nazw geograficznych, osobowych, elementów języka, kultury materialnej i niematerialnej; 4) pokazanie w odniesieniu do współczesności odrębności (cech wyróżniających) obszarów zamieszkanych w przeszłości przez Głuchoniemców lub jej braku na tle obszarów sąsiadujących.

Badania zmierzające do osiągnięcia wskazanych celów będą prowadzone przez wielodyscyplinarny i interdyscyplinarny zespół uczonych. Zakrojony w ten sposób projekt przyczyni się do głębszego poznania przeszłości i teraźniejszości polskich Karpat, zwłaszcza procesów osadniczych i rzeczywistości społecznej na obszarze między Dunajcem a Sanem.